

POLITYKA I SPORT: ANTYNOMIE I KORWENGENCJE

Poszukiwanie zależności i uwarunkowań występujących między polityką a sportem nie jest zadaniem łatwym i nastęrcza wiele kłopotów. Pierwszy z nich, jak to bywa w naukach społecznych, w tym także w socjologii, dotyczy kwestii definicyjnych. Od czasów Platona pojęcie polityki obrosło w wiele rozumień i daleko mu do jednoznaczności. Niezależnie od trudności, pojęcie to jest jednym z podstawowych w analizach socjologicznych, bowiem znacząca część zjawisk i procesów życia społecznego uwikłana jest w kwestie polityczne. Polityka jest ważnym pojęciem opisowym i wyjaśniającym problemy na temat państwa, władzy, systemu społecznego, instytucji społecznych, struktury społecznej, społeczeństwa obywatelskiego, miejsca jednostki w społeczeństwie, demokracji, liberalizmu, różnic i nierówności społecznych, zmiany społeczno-kulturowej i wielu innych. W naukach społecznych, w socjologii i politologii wyróżnia się między innymi politykę globalną oraz regionalną, międzynarodową i krajową, politykę narodową i wewnętrzną, a także polityki dziedzinowe, takie jak polityka obronna, gospodarcza, ekonomiczna, kulturowa, sportowa czy społeczna¹.

Nie jest też łatwe zdefiniowanie pojęcia sportu, który, genetycznie rzecz biorąc, powiązany jest z mitem, religią, kulturą, sztuką, pracą, zabawą, próżnowaniem na pokaz, zdrowiem, rekreacją, spektatorskimi wyczynami, gospodarką, ekonomią, rywalizacją oraz z polityką właśnie. Sport występuje także w wielu odmianach, od sportu dzieci i młodzieży zaczynając, poprzez sport dla wszystkich czy powszechny lub masowy, a na sporcie wyczynowym i profesjonalnym kończąc, który funkcjonuje w przestrzeni społecznej jako rodzaj wykonywanej pracy i sposób zarabiania pieniędzy na życie. Ponadto występuje sport różnorodnych grup społecznych, wyodrębniony ze względu na jakąś wspólną cechę jej członków. Mówimy wtedy o sporcie osób niepełnosprawnych, upośledzonych umysłowo, sporcie szkolnym, akademickim, robotniczym, elitarnym, egalitarnym, plebejskim, katolickim, wiejskim itp. W literaturze przedmiotu dokonuje

---

¹ M. Roche (1993), *Sport and Community: Rhetoric and Reality in the Development of British Sport Policy*. W: J.C. Binfield, J. Stevenson [red.], *Sport, Culture and Politics*, Sheffield, ss. 72–112.

się podziału sportu ze względu na dominujące wartości, skłaniające jednostki lub zbiorowości do uczestnictwa w nim. Wyodrębnia się sport o charakterze autotelicznym lub instrumentalnym. W pierwszym z nich motywem i celem jest wartość uczestnictwa sama w sobie, w drugim natomiast osiągnięcie poprzez sport wartości, które są ważne dla jednostki lub zbiorowości. Sport w tym przypadku nie jest celem, ale instrumentem, środkiem realizacji określonych wartości. Wielu autorów dokonuje podziału sportu ze względu na dominujące w nim wartości, wśród których wymienia się wartości intelektualne, estetyczne, socjocentryczne, allocentryczne, prestiżowe, materialne, hedonistyczne, emocjonalne, perfekcjonistyczne i inne².

Celem niniejszej pracy jest określenie przedmiotu zainteresowania, a następnie analiza tego przedmiotu, wyróżnienie pewnych elementów, które mają charakter podstawowy dla wyjaśnienia dynamiki zjawisk i procesów zachodzących między polityką a sportem. Dotarcie, nazwanie i opisanie tych wybranych mechanizmów, które determinują sport i czynią go takim, jakim chce go mieć dyktator w społeczeństwach autokratycznych czy totalitarnych lub społeczeństwo w systemach demokratycznych. Pokazanie tego, co stanowi podstawową siłę napędową rozwoju sportu, wyznacza cele oraz określa kierunek i dynamikę jego rozwoju. Nie chodzi zatem o opisywanie różnorodnych ważnych wydarzeń, które miały miejsce w historii sportu i które najbardziej rzucają się w oczy w związku z organizacją kolejnych igrzysk olimpijskich, ale o ukazanie tych podstawowych „komórek” i „atomów” tkwiących w jądrze logiki związków i zależności występujących między polityką a sportem.

Do realizacji tego celu zostaną wykorzystane trzy podstawowe teorie nauk społecznych, jakimi bez wątpienia są funkcjonalizm strukturalny, symboliczny interakcjonizm, ale także teoria konfliktu społecznego. Za tymi teoriami stoją tacy intelektualiści jak: Herbert Spencer, Émile Durkheim, Talcott Parsons, Robert Merton, Kingsley Davis, Wilbert Moor, Herbert Blumer, Pitirim Sorokin, Florian Znaniecki, Robert M. Maclver, Karol Marks i inni.

Wykorzystane zostaną także *implicite* bądź *explicite* różnorodne metody badawcze, dzięki którym będzie możliwe opisanie interesujących nas związków, ale także ukazanie logicznych zależności w wyniku podejścia idiograficznego i nomotetycznego oraz indukcyjnego i dedukcyjnego. Uzyskane ustalenia będą miały charakter probabilistyczny.

---

² Z. Żukowska (1992), *Sport a wychowanie w świetle badań socjologiczno-pedagogicznych*. W: Z. Dziubiński [red.], *Sport i wychowanie*, Warszawa, ss. 19–32.

Rozumienie pojęcia „polityka”

Poszukując genezy pojęcia „polityka”, sięgamy do zamierzchłej przeszłości i do ksiąg starożytnych filozofów. Dość powszechnie pojęcie to było używane przez Platona oraz jego ucznia Arystotelesa, który nazwał człowieka „zwierzęciem politycznym” (*zoon politikon*). Twierdził, że człowiek z natury jest istotą społeczną, której życie nie może inaczej przebiegać jak w zorganizowanej politycznie wspólnocie ludzi. Polityka zaś jest zdolnością sprawowania kontroli i poszukiwania konsensusu między grupami interesu w ramach zbiorowości ludzkiej. Mimo że rozumienie polityki zaproponowane przez filozofa ze Stagiry uległo wielu modyfikacjom, to podstawowe kwestie stanowią matrycę dla późniejszych autorów³.

W literaturze anglojęzycznej używa się dwu pojęć na określenie tego, co w języku polskim nazywamy polityką. Pierwszym z nich jest pojęcie „policy”, które określa zasady postępowania w wymiarze krajowym i międzynarodowym władzy prawnej, administracyjnej i wykonawczej. W języku polskim używa się tego pojęcia z zawężającym przymiotnikiem, a mianowicie stosuje się takie pojęcia jak polityka finansowa, społeczna, wojskowa czy sportowa⁴. Drugim jest pojęcie „politics”, które jest tożsame z szerokim rozumieniem pojęcia polityka w języku polskim. W najszerszym Weberowskim rozumieniu polityka jest wszelką działalnością kierowniczą. W węższym i bardziej precyzyjnym znaczeniu jest ona dążeniem do udziału we władzy i wpływaniem na jej podział. Chodzi tutaj zarówno o władzę w ramach państwa, jak i między państwami⁵.

Zjawiska i procesy, które obejmuje pojęcie polityki, stanowią nieodłączną część życia społecznego. Z uwagi na ważność i znaczenie polityki w życiu społecznym wyodrębniła się subdyscyplina socjologiczna, jaką jest socjologia polityki, ale także, mające swą tożsamość nauki polityczne (politologia).

W literaturze przedmiotu dominują dwa rozumienia polityki. W pierwszym z nich polityka oznacza sztukę realizowania rzeczy możliwych, realizację własnej woli nawet wbrew woli innych. Podkreśla się w ten sposób strukturalizację życia zbiorowego ze względu na stosunki władzy. Życie społeczne jawi się jako nieustanny spór grup interesu, rywalizacja, konflikt, a wszystko to określa dynamikę społeczną. W tym rozumieniu polityka jest grą o sumie zerowej (jeśli ktoś zyskuje, inny traci), a jej nieodłącznym elementem jest dominacja, przewaga i konflikt pomiędzy grupami interesu. W drugim polityka jest rozumiana, zgodnie z perspektywą racjonalnego wyboru, jako miejsce uzgadniania i realizowania dą-

³ Zob.: Arystoteles (2010), *Polityka*, Warszawa.

⁴ R. Scruton (1983), *A Dictionary of Political Thought*, New York, s. 529.

⁵ M. Weber (1998), *Polityka jako zawód i powołanie*, Kraków, ss. 55–56.

zeń jednostek i grup społecznych. W tym rozumieniu polityka stanowi przestrzeń współpracy pomiędzy jednostkami i zbiorowościami ludzkimi, która polega na racjonalnym wyborze najbardziej ekonomicznego sposobu realizacji społecznie ważnych celów. Tak rozumiana polityka jest grą o sumie niezerowej, co oznacza, że zamiast konfliktu lepsza jest współpraca, na której wszyscy mogą zyskać⁶.

Polityka może mieć różny zasięg i wymiary. Dość często zwraca się uwagę, że dotyczy ona niemal wszystkich obszarów życia publicznego czy społecznego w ogóle. Z tego też względu w zakres polityki wchodzi te wszystkie działania społeczne, które wykraczają poza mikrostruktury społeczne, w tym przede wszystkim grupy pierwotne. W tym kontekście Seymour Lipset zwraca uwagę, że polityka posiada fundamenty społeczne, bowiem wszystkie zjawiska i procesy społeczne determinują ją i określają jej charakter. Występujące podziały społeczne, różnice i nierówności, zjawiska związane z deprawacją, rozbieżności interesów, preferencje legitymizacyjne, orientacje rozwojowe, a także sama struktura społeczna wyznaczają przestrzeń dla polityki⁷.

Polityka jest też rozumiana jako ogół interakcji społecznych, w konsekwencji których podejmowane są decyzje obowiązujące wszystkich członków danej zbiorowości. Zatem jest ona skomplikowanym procesem podejmowania decyzji indywidualnych (np. przez przywódców) i zbiorowych (np. przez partie polityczne, ruchy społeczne czy parlamenty) przez aktorów życia politycznego. W celu zapewnienia większej skuteczności aktorzy życia politycznego powołują instytucje, które działają według norm prawnych i zwyczajowych oraz określają role i przypisane do nich scenariusze działań.

W literaturze przedmiotu wyodrębnia się różne rodzaje polityki według kryterium zasięgu. Najczęściej wyodrębnia się politykę globalną, regionalną, narodową i lokalną. Udział w polityce globalnej poszczególnych państw jest uzależniony od ich pozycji ekonomicznej, gospodarczej i militarnej w świecie. Dotyczy ona przede wszystkim supermocarstw, które realizują w skali globalnej swoje wielopłaszczyznowe interesy. Małe i słabe państwa mają niewielki udział w polityce globalnej. Pojęcie polityki regionalnej związane jest z określonym miejscem globu (kontynent lub jego część, np. Bliski Wschód), bez precyzyjnie wytyczonych granic i wiąże się z rozwiązywaniem różnorodnych problemów charakterystycznych dla tegoż regionu. W ramach polityki regionalnej ma miejsce gra interesów, rodzą się konflikty, napięcia i zawierane są sojusze, ale także tworzone są warunki do współpracy. Polityka narodowa wiąże się z działaniami międzynarodowymi określonego państwa, które ma na celu ochronę i zabezpieczenie najbardziej żywotnych interesów narodowych, nazywanych często racją stanu.

---

⁶ E. Wnuk-Lipiński (2000), *Polityka*. W: *Encyklopedia socjologii*, Warszawa, s. 136.

⁷ S. Lipset (1998), *Homo politicus. Społeczne podstawy polityki*, Warszawa.

Natomiast polityka lokalna (wewnętrzna) polega na działaniach rządu, które mają na celu zapewnienie harmonijnego funkcjonowania państwa, tj. stabilizacji społecznej, porządku publicznego, bezpieczeństwa jednostek i zbiorowości oraz egzekwowania prawa.

Charakteryzując pojęcie polityki, nie sposób pominąć jej aksjologicznego kontekstu. Można nawet powiedzieć, że wartościowanie w polityce, bez względu na panujący system, ma ogromne znaczenie. Bowiem polega ona między innymi na takim interpretowaniu rzeczywistości społecznej, takim nadawaniu sensu działaniom społecznym, aby zdezawuować konkurencję i poszerzyć grono swoich popleczników. Ma to również miejsce w społeczeństwach niedemokratycznych, a różnica polega na tym, że wartościujące definicje są narzucane odgórnie i mają bezalternatywny charakter. Ten aksjologiczny wymiar polityki wyraża się, czy jest zawarty, w określonych doktrynach politycznych, ideach i ideologiach. To za ich pomocą, z pewnej perspektywy, nadawany jest rzeczywistości społecznej sens i znaczenie, a także w konsekwencji kierunek działania zwolenników. Polityka jest obecna we wszystkich systemach i wiąże się z realizacją interesów różnych grup. W systemie demokratycznym to społeczeństwo podejmuje decyzję o wyborze władzy, zatem władza pochodzi z nadania obywateli. W systemach niedemokratycznych to najczęściej obywatele zależą od władzy, która stara się narzucić jedyną ideologię, poszukuje dróg choćby częściowej legitymizacji swego nieprawomocnego ulokowania i stara się egzekwować, najczęściej z wielką stanowczością, narzucone reguły życia społecznego.

Niezwykle ważnym pojęciem z punktu widzenia polityki jest racja stanu i często używane jako tożsame pojęcie dobra wspólnego. Racja stanu to najbardziej fundamentalne interesy państwa jako wspólnoty politycznej, które dotyczą priorytetów polityki zagranicznej i wewnętrznej, co do których najczęściej istnieje konsensus między rządem a opozycją. Na owe dobro wspólne najczęściej składają się takie dobra cząstkowe jak suwerenność państwa, spójność terytorialna, bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne, rozwój gospodarczy i kulturowy, godność i wolność jednostki oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu.

Procesy demokratyzacyjne pod koniec XX wieku objęły wiele regionów świata. Wśród politologów dość powszechne stało się przekonanie, że procesy te zaowocują bezwzględną dominacją demokracji liberalnej i gospodarki rynkowej. Taki stan rzeczy, w kontekście rywalizacji różnych systemów społeczno-politycznych, zachęcił Francisca Fukuyamę do ogłoszenia końca historii politycznej świata⁸. Stwierdzenie to wywołało ożywioną dyskusję i pojawienie się wielu kontrowersji. Jak się niebawem okazało, przepowiednie te nie zostały potwierdzone dalszymi zmianami zachodzącymi w globalnym świecie.

---

⁸ F. Fukuyama (1996), *Koniec historii*, Poznań.

Systemy polityczne współczesnego świata

Pojęcie systemu do socjologii wprowadził Auguste Comte w pracy *Systeme de politique positive: ou traite de sociologie instituant la religion de l'humanite*. Rozumiał społeczeństwo jako system charakteryzujący się statyką i dynamiką. Statyka to pewna konstrukcja społeczeństwa, w skład której wchodzi takie elementy jak rodzina, język, religia itd. oraz sposób funkcjonowania społeczeństwa, powiązania między wymienionymi elementami. Dynamika natomiast oznacza rozwój społeczny, który polega na przechodzeniu społeczeństwa poprzez następujące stadia rozwoju: od teologicznego, poprzez metafizyczne, aż do stadium pozytywistycznego (naukowego) opisywania i wyjaśniania społeczeństwa. Po szczególne stadia to nie tylko odmienne sposoby myślenia o społeczeństwie, ale także różne systemy jego organizacji⁹.

Dla większości socjologów podstawowym jest pojęcie systemu społecznego, natomiast system polityczny traktowany jest jako jego podsystem¹⁰. Jest on rozumiany jako zbiór mający swoje granice i ukonstytuowany przez powiązane ze sobą elementy o charakterze politycznym, dotyczącym relacji władzy. Doprecyzowując ową charakterystykę, zwrócić należy uwagę na następujące jego cechy: 1) jest kształtowany przez określoną zbiorowość i na nią wpływa, 2) jego centrum stanowi rząd, 3) posiada określoną strukturę i pełni określone funkcje¹¹.

Problematyka systemu politycznego rozumianego jako sposób rządzenia zbiorowościami ludzkimi sięga starożytności i znajduje poczesne miejsce w analizach Platona i Arystotelesa, którzy swoje klasyfikacje opierali na liczbie rządzących. Drugi z nich wyróżniał dobre formy rządu, takie jak monarchia, arystokracja i demokracja, oraz złe formy rządu, takie jak tyrania, oligarchia i ochlokracja. Niccoló Machiavelli klasyczny trójpodział władzy zastąpił typologią dychotomiczną, w której wyróżnił władzę księcia (jeden władca) i władzę republikańską (wielu sprawujących władzę). Tym samym położył podwaliny pod despotyczne i niedespotyczne rozumienie form rządu. U podstaw rozważań Thomasa Hobbesa na temat władzy i rządu tkwiło założenie, że konieczna jest umowa społeczna, bowiem stan czystej natury pociąga za sobą wojnę wszystkich ze wszystkimi. W koncepcji Jeana J. Rousseau było odwrotnie, uważał on bowiem stan natury za doskonały, w którym człowiek jest szczęśliwy i żyje w warunkach pełnej wolności i równości. Dopiero władza wprowadza nierówności, rozdzielając niesprawiedliwie zasoby społeczne. Dla Hobbesa rząd to Lewiatan, dobroczynny dyktator, natomiast dla Johna Locke'a to ważny element życia społecznego, który gwa-

⁹ J. Szacki (2002), *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa, ss. 259–262.

¹⁰ T. Parsons (1969), *Politics and Social Structure*, New York.

¹¹ G. Almond i in. (2003), *Comparative Politics Today. A World View*, New York, ss. 13–14.

rantuje prawo własności oraz ustala reguły wymiany ekonomicznej. Max Weber oparł typologię władzy na zasadach jej legitymizacji i charakterze przywództwa. Wyodrębnił władzę charyzmatyczną, dziedziczną oraz racjonalno-legalną, opierającą się na porządku prawnym¹².

Niewątpliwie na współczesne rozumienie systemu politycznego ma wpływ koncepcja zaproponowana przez amerykańskiego politologa Davida Eastona, który uważa go za element szerszego systemu społecznego mającego związek z tworzeniem i wdrażaniem polityki (*policy-making process*). Według niego system polityczny i środowisko to niejako związek naczyń połączonych: z jednej strony do systemu politycznego docierają oczekiwania (*inputs*), które następnie w ramach systemu generują decyzje, a następnie działania (*outputs*). Działania w konsekwencji prowadzą do autorytatywnego podziału cenionych zasobów społecznych, takich jak bogactwo, władza, prestiż itp. W procesie tym ma miejsce wpływanie na otoczenie systemu politycznego i jego regulowanie. Dotyczy to tworzenia legislatury, pobierania podatków, świadczenia usług, rozdzielania korzyści itd. Efekty tegoż procesu sprzyjają powiększaniu się zastępów zwolenników (konformistów) lub przeciwnie, zwiększają zastępy niezadowolonych (nonkonformistów). Zdaniem politologa, aby sprawnie przebiegała transmisja oczekiwań społecznych na decyzje i działania, system polityczny musi zapewnić socjalizację polityczną na wszystkich poziomach: od rodziny zaczynając, poprzez szkoły i stowarzyszenia, a na kulturze masowej kończąc¹³.

W literaturze przedmiotu występują różnorodne klasyfikacje i typologie systemów politycznych, które zostały stworzone na podstawie bardzo różnych kryteriów. Jednym z nich jest poziom i zasięg systemów politycznych. Często wymienia się systemy ponadpaństwowe, państwowe i różnorodne systemy subpaństwowe. Przykładem systemów ponadpaństwowych może być Imperium Romanum, Imperium Brytyjskie, Związek Achajski, Liga Hanzeatycka, Brytyjska Wspólnota Narodów, Unia Europejska, Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Pakt Północnoatlantycki. Systemy te powstają zarówno ze względu na podobieństwo potrzeb i celów państw oraz wyzwań i zagrożeń, ale także ze względu na globalizację ekonomii, gospodarki i kultury oraz zagrożenia globalne, które trudno byłoby rozwiązać na poziomie jednego państwa. Poszczególne państwa rezygnują z części dotychczasowych uprawnień na rzecz ponadpaństwowego systemu politycznego (organizacji, konfederacji, federacji, unii, paktów i sojuszy), zachowując swą w pewnym sensie ograniczoną suwerenność.

Systemy polityczne na poziomie państwowym dotyczą państw narodowych. Jednak wśród państw narodowych są takie, które zostały utworzone na fundamen-

---

¹² M. Weber (2002), *Gospodarka i społeczeństwo*, Warszawa, ss. 158–184.

¹³ D. Easton (1965), *A System Analysis of Political Life*, New York.

cie wspólnej historii, religii, tradycji, tożsamości i kultury symbolicznej, ale i takie, których spoiwem jest wspólna władza wymuszająca posłuszeństwo na swoim terytorium (np. Rosja, Singapur, Chiny, Malta). Bowiem państwo jest organizacją polityczną, w której członkostwo jest przymusowe. Jest organizacją terytorialną posiadającą zwierzchnictwo i mającą monopol na używanie siły w ramach swoich granic. Państwa różnią się między sobą także ze względu na formę organizacji. Są państwa unitarne, w których część władzy przekazana jest jednostkom terytorialnym oraz państwa federacyjne, w których występuje konstytucyjny podział władzy między rządem centralnym i rządami regionalnymi. Przykładem takich państw są Argentyna, Australia, Belgia, Brazylia, Indie, Kanada, Rosja, Stany Zjednoczone i Szwajcaria.

Systemy polityczne wewnątrzpaństwowe mają różne postacie. Uzależnione jest to od ułożenia relacji wewnętrznych między rządem centralnym a samorządami lokalnymi. Niemniej systemy, czy raczej podsystemy polityczne samorządowe, metropolitalne czy regionalne odgrywają ważną rolę lokalną i współtworzą państwowy system polityczny.

W związku ze zróżnicowaniem poziomu rozwoju społeczeństw w literaturze przedmiotu wykorzystuje się to właśnie kryterium klasyfikacji systemów politycznych. W tym przypadku uwzględnia się zmiany zachodzące w sferze ekonomii, gospodarki, organizacji, kultury itp. Poszukuje się zależności występujących między rozwojem ekonomicznym, społecznym i politycznym a społeczeństwami przednowoczesnymi, przejściowymi i nowoczesnymi. Każde z wymienionych społeczeństw charakteryzuje się określonymi cechami. Przykładowo podstawowymi cechami społeczeństwa nowoczesnego jest rozwój techniki, powszechne wykorzystywanie nowoczesnych, innowacyjnych technologii, urbanizacja na skalę masową, rozwój kultury masowej, dominacja myślenia racjonalnego, sekularyzacja, znacząca rola nauki, rozbudzone aspiracje edukacyjne, zwiększona ruchliwość przestrzenna, spotęgowana ruchliwość społeczna, dominacja merytokracji w obsadzaniu pozycji społecznych, ważna rola biurokracji, demokratyczny, a rzadziej totalitarny charakter instytucji politycznych, funkcjonowanie wolnego rynku, a sporadycznie systemu nakazowo-rozdzielczego, przestrzeganie zasady równości i wolności. Związki między ogólnie pojętą modernizacją a systemem politycznym są zwykle bardzo istotne, natomiast są też nieliczne wyjątki¹⁴.

Charakteryzując systemy polityczne współczesnego świata, nie sposób pominąć zagadnienia struktury władzy. Podstawowymi aktami prawnymi współczesnych państw są konstytucje, które powstały, za wyjątkiem Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, w XX wieku. To one między innymi określają strukturę

---

¹⁴ A. Giddens (2006), *Rządzenie i polityka*. W: Tenże, *Socjologia*, Warszawa, ss. 442–473.

władzy. Wśród współczesnych form władzy wyróżnić można monarchie, dyktatury, systemy autorytarne i totalitarne oraz demokracje. Niektórzy badacze wyróżniają również oligarchie, choć warto wiedzieć, że oligarchie w pełnym tego słowa znaczeniu nie istnieją, a jedynie mówić możemy o różnorodnych tendencjach oligarchicznych na różnych poziomach władzy¹⁵.

Monarchia jest takim rodzajem władzy, w której całkowita władza należy do króla. W części demokracji europejskich i pozaeuropejskich królewskie dynastie sprawują władzę jedynie w wymiarze symbolicznym, natomiast faktyczną władzę sprawują rządy i parlamenty. Dotyczy to takich krajów europejskich jak np. Wielka Brytania, Dania, Szwecja, Norwegia itd. W krajach pozaeuropejskich monarchie istnieją nie dzięki pochodzeniu, ale głównie dzięki poparciu wojska i stworzonemu aparatowi władzy/przemocy.

Chociaż wiek XX był wiekiem bezprecedensowego rozprzestrzeniania się systemów demokratycznych, to był też świadkiem powstawania różnych odmian dyktatury. Dyktatura to władza jednostki lub nielicznej grupy, która została zdobyta z wykorzystaniem przemocy i tzw. rozwiązań siłowych. Realizowana jest ona w rozmaity sposób, poprzez rządy charyzmatycznego przywódcy lub wojskowego. Zarówno Europa, jak i wiele krajów pozaeuropejskich doświadczały na różnych etapach swego rozwoju dyktatorskich rządów. Uważa się, że powstawaniu dyktatur sprzyjają lokalne autokratyczne tradycje, brak klasy średniej, ale także określone oczekiwania społeczne. Dyktatury realizowane są w porządku ustroju autorytarne lub totalitarne¹⁶. System autorytarny ogranicza pluralizm polityczny i zwalnia rządzących z ponoszenia odpowiedzialności za swoje czyny. Natomiast totalitaryzm likwiduje wszelki pluralizm, zarówno polityczny, ideowy i ekonomiczny. Zwykle jest jedna, hierarchiczna i scentralizowana partia, która w sposób niepodzielny sprawuje władzę, kontroluje i indoktrynuje członków społeczeństwa, ustanawia jedyną obowiązującą ideologię i stara się utrzymać wysoki stopień mobilizacji społeczeństwa. Klasycznym typem totalitaryzmu były reżimy komunistyczne czasów stalinizmu¹⁷. Autorytaryzm różni się od totalitaryzmu zakresem stosowania przemocy. O ile w systemie autorytarnym przemoc służy do zdobycia (często w sposób bezwzględny i krwawy) i utrzymania władzy, to w systemie totalitarnym odgrywa podstawową rolę w niszczeniu wszelkiego pluralizmu i zwalczaniu choćby najbardziej delikatnych przejawów nonkonformizmu, nawet w sferze muzyki, sztuki czy sportu.

---

¹⁵ E. Wnuk-Lipiński (2008), *Wartości, interesy i ideologie*. W: Tenże, *Socjologia życia publicznego*, Warszawa, ss. 178–210.

¹⁶ S.P. Huntington (1995), *Trzecia fala demokracji*, Warszawa, ss. 113–116.

¹⁷ J.J. Linz, A. Stepan (1996), *From Falange to Movimiento-Organizacion: The Spanish Single Party and the Franco Regime 1936-1968*. W: S.P. Huntington, C.H. Moore [red.], *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*, New York, ss. 38–45.

Odmianą od dyktatury strukturą władzy są demokracje czy demokracje konstytucyjne. Charakteryzują się one następującymi cechami: 1) uzależnieniem władzy od prawa, 2) podziałem władzy, 3) podporządkowaniem władzy woli wyborców. We współczesnych demokracjach trzecia z wymienionych cech, choć historycznie najpóźniejsza, jest podstawowym kryterium demokracji. „Metoda demokratyczna – pisał Joseph Schumpeter – jest tym rozwiązaniem instytucjonalnym dochodzenia do decyzji politycznych, w którym jednostki uzyskują moc decydowania poprzez walkę konkurencyjną o głosy wyborców”¹⁸.

Uszczegółowioną odmianą demokracji jest typ demokracji liberalnej, która przywiązuje ogromną wagę, oprócz warunków określonych przez Schumpetera (minimalne i proceduralne rozumienie demokracji) oraz Dahla (rozszerzone rozumienie demokracji)¹⁹, do ochrony jednostek i grup²⁰. W demokracjach podstawowymi instytucjami są partie polityczne, które agregują i reprezentują interesy (rozumiane symbolicznie, społecznie i materialnie) określonych zbiorowości społecznych. Partie kreują relacje między rządzonymi a rządzącymi, pozwalają na wyrażanie preferencji politycznych i stwarzają warunki do wpływania na politykę władzy. System partyjny jest ważnym podsystemem demokratycznego systemu politycznego. W ramach systemów demokratycznych występują różne systemy sprawowania władzy. Mogą przybierać formę systemu prezydenckiego (Stany Zjednoczone) lub parlamentarnego (Wielka Brytania). W poszczególnych demokracjach różnie rozkładają się akcenty w związku z podziałem władzy. Przykładowo amerykański prezydenalizm polega na zdecydowanym rozróżnieniu władzy i oddzieleniu legislatury od egzekutywy, natomiast brytyjski parlamentaryzm integruje legislaturę i egzekutywę.

Niezwykle istotną kwestią jest nie tylko sama struktura władzy i jej podział, ale także typ sukcesji, tj. sposób jej przekazywania. W literaturze najczęściej wyróżnia się cztery typy sukcesji: dziedziczenie, regulacje konstytucyjne, wybory oraz przemoc. Pierwszy typ występuje głównie w monarchiach. W Europie ma charakter ceremonialny i reprezentacyjny, natomiast w niektórych krajach arabskich (gdzie monarcha jest szefem rządu) dyktatorzy przekazują najczęściej władzę swoim synom, wykorzystując do tego aparat przemocy. Przekazywanie władzy na drodze regulacji konstytucyjnej ma miejsce wtedy, gdy konstytucja określa, kto przejmuje władzę, w przypadku gdy np. zginie prezydent. Innym typem sukcesji jest przekazywanie władzy na drodze zamachu stanu czy obalenia rządu, nierzadko na drodze rewolucji bardziej lub mniej krwawej. W demokracji

---

¹⁸ J.A. Schumpeter (1995), *Kapitalizm, socjalizm, demokracja*, Warszawa, ss. 336–337.

¹⁹ R.A. Dahl (1995), *Demokracja i jej krytycy*, Warszawa, ss. 310–311.

²⁰ L. Diamond (1996), *Is the Third Wave Over?*, „Journal of Democracy”, t. 7, ss. 20–37.

władza jest przekazywana na drodze wyborów, które pod względem uczestnictwa mają charakter powszechny, natomiast ze względu na wyniki nieodwołalny²¹.

Dyskurs na temat związków polityki i sportu

W dyskursie życia potocznego i politycznego często spotyka się wypowiedzi o charakterze postulatycznym, z których wynika, że najlepiej by było, gdyby polityka nie mieszała się w sprawy sportu, żeby był on przestrzenią wolną od polityki. Wzmaga się taka opinia społeczna w sytuacjach, kiedy to administracja rządowa podejmuje arbitralną decyzję o nieuczestniczeniu reprezentacji danego kraju np. w igrzyskach olimpijskich. W ten sposób administracja polityczna wykorzystuje sport do manifestowania swojej dezaprobaty w stosunku do gospodarza przedsięwzięcia sportowego lub jego uczestnika, którego polityka wewnętrzna i/lub zewnętrzna jest niemożliwa do zaakceptowania. Taka sytuacja zaistniała podczas igrzysk w 1976 roku w Montrealu, podczas których solidarnie nie wzięło udziału 28 państw afrykańskich w proteście przeciwko udziałowi w igrzyskach Nowej Zelandii, łamiącej sportowe embargo nałożone na RPA, ojczyznę apartheidu. Moskiewskie igrzyska w 1980 roku zostały zbojkotowane przez Stany Zjednoczone, Kanadę, Republikę Federalną Niemiec, Japonię, ale także Chińską Republikę Ludową i kilkadziesiąt innych państw na znak protestu przeciwko inwazji radzieckiej na Afganistan. Odpowiedzią był bojkot igrzysk w 1984 roku w Los Angeles przez Związek Radziecki i 13 innych krajów, w tym Polski, znajdujących się w zasięgu politycznych wpływów Moskwy.

Podjęmowana jest też często kwestia interpretacji sportu w kategoriach symbolicznych i politycznych zarazem, kiedy to uzyskany wynik sportowy interpretowany jest w sposób mniej lub w ogóle nieuprawniony (z logicznego punktu widzenia) przez pryzmat zamożności, rozwoju gospodarczego i militarnego, zdrowia i młodości społeczeństwa, ale także siły i tężyzny narodu oraz wyższości jednego systemu społeczno-politycznego nad innym. Analizy takie dominowały zwłaszcza po kolejnych igrzyskach olimpijskich w okresie zimnej wojny, kiedy to często porównywano zdobycze medalowe i punktowe krajów będących w tzw. bloku państw socjalistycznych i bloku państw kapitalistycznych. Nastawiona na efekty polityczne była masakra podczas igrzysk olimpijskich w 1972 roku w Monachium, podczas których członkowie palestyńskiej organizacji Czarny Wrzesień (*munazzamat aylul al-aswad*) zabili 11 izraelskich sportowców i trenerów oraz jednego oficera niemieckiej policji. Trzech schwytanych terrorystów zostało póź-

---

²¹ M. Grabowska (2005), *System polityczny*. W: *Encyklopedia socjologii. Suplement*, Warszawa, ss. 310–319.

niej uwolnionych w zamian za uwolnienie przez organizację palestyńską samolotu pasażerskiego linii Lufthansa. Konsekwencją tej akcji były liczne bezwzględne działania Izraela przeciwko Palestyńczykom, w tym szeroko zakrojone operacje pod kryptonimami „Wiosna Młodości” i „Gniew Boży”, w wyniku których zginęło wiele przypadkowych i podejrzewanych o zorganizowanie zamachu osób.

Innym, uznanym za jedno z ważniejszych wydarzeń w historii ruchu olimpijskiego, chyba najczęściej przywoływanym przykładem na ukazanie związków polityki ze sportem jest zachowanie dwóch amerykańskich sprinterów: Thomasa C. Smitha i Johana Carlosa (złotego i brązowego medalisty w biegu na 200 m), podczas igrzysk olimpijskich w 1968 roku w Meksyku, którzy podczas dekoracji medalami i odgrywania hymnu Stanów Zjednoczonych wzniesli przyodziane w czarne rękawice dłonie na znak solidarności z ruchem Black Power i środowiskiem walczącym o prawa Afroamerykanów w Stanach Zjednoczonych. Władze MKOl, z przewodniczącym Averym Brundagem na czele, uznały ten gest za zachowanie polityczne niezgodne z zasadami olimpijskimi, w wyniku czego zawodnicy zostali wydaleny z ekipy amerykańskiej i zmuszeni do powrotu do kraju.

Całkowicie odmiennym przykładem bardzo często podejmowanym w publicystyce nie tylko sportowej jest tzw. wojna futbolowa, która stała się też tytułem głośnej książki autorstwa polskiego korespondenta prasowego w Afryce i Ameryce Łacińskiej Ryszarda Kapuścińskiego. Wojna futbolowa jest popularną nazwą 5-dniowej (14–18.07.1969 roku) akcji zbrojnej armii Salwadoru przeciwko Hondurasowi. Przyczyną konfliktu było zwycięstwo odniesione przez reprezentację Hondurasu nad reprezentacją Salwadoru, decydujące o zakwalifikowaniu się do finału mistrzostw świata w piłce nożnej. Jednak faktyczną przyczyną konfliktu były nierówności ekonomiczno-gospodarcze między tymi krajami²².

Wymownym i jednocześnie wielce dramatycznym przykładem związków polityki ze sportem były igrzyska w 1936 roku w Berlinie. Towarzyszyły im nie tylko wewnętrzne działania polityczno-propagandowe, ale także zewnętrzne, mające na celu doprowadzenie do bojkotu igrzysk organizowanych przez Trzecią Rzeszę. Bowiem od momentu swego powstania w 1933 roku podjęła ona działania mające na celu ograniczenie praw ludności żydowskiej, a do rozpoczęcia igrzysk z rąk nazistów w Niemczech zginęły setki Żydów. Zareagowały na to środowiska żydowskie w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, które nawoływały do bojkotu igrzysk. Dla Hitlera rywalizacja sportowa podczas igrzysk nie miała autotelicznego znaczenia, ale igrzyska miały na celu ukazanie światu potęgi Niemiec i uwiarygodnienie osiągnięć niemieckiego „nadczłowieka” Wielokrotnie łamał on zasady zapisane w *Karcie Olimpijskiej* i np. kazał sprowadzać do łoży, z któ-

---

²² C. Mojsiewicz [red.] (1998), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław.

rej obserwował zmagania, medalistów w poszczególnych konkurencjach w celu złożenia osobistych gratulacji. Jak się później okazało, pomysł ten zmusił samego Hitlera do opuszczenia stadionu, kiedy to w skoku wzwyż dwa pierwsze miejsca zajęli czarnoskórzy Amerykanie, Cornelius Johnson i Dawid Albritton, którym nie odważył się podać ręki i pogratulować olimpijskiego sukcesu. Berlińskie igrzyska są przede wszystkim oceniane przez pryzmat tego, co wydarzyło się później, a mianowicie drugiej wojny światowej, która była zaprzeczeniem niemal wszystkich idei niesionych na sztandarach ruchu olimpijskiego, takich jak pokój, wolność, dobro, solidarność, równość, prawda, szacunek dla każdego człowieka. Przegrana Trzeciej Rzeszy i pokazowy sąd nad niemieckimi oprawcami w Norymberdze w 1946 roku otworzyły nową epokę, w której wszystko co miało jakikolwiek związek z Trzecią Rzeszą zostało napiętnowane i potępione²³.

Wiele analogii znajdujemy w igrzyskach olimpijskich w Pekinie 2008 roku, przeciwko którym odbywały się międzynarodowe protesty, w związku z chińskimi represjami w Tybecie i Sinkiangu. W Internecie pojawiły się grafiki pięciu kół olimpijskich z drutu kolczastego z podpisami: pod pierwszym Berlin 1936, pod drugim Pekin 2008. Zabrakło na nich podpisu Moskwa 1980, a dzisiaj już wiemy, że także Soczi 2014. Ostatnie z nich to wielki propagandowo-polityczny projekt Kremla, który miał pokazać światu, bez względu na koszty (ponad 50 miliardów dolarów kosztowała organizacja igrzysk) potęgę Putinowskiej Rosji, jej siłę i nowoczesność. Udowodnić, że znów jest supermocarstwem. Propagandowy aspekt igrzysk poprzedzały późniejsze wydarzenia polityczno-militarne, które doprowadziły do aneksji przez Rosję Krymu, działań destabilizacyjnych na Ukrainie oraz okupowania przez rosyjskich separatystów wschodnich rejonów kraju. Konflikt ten, wydawałoby się mający charakter lokalny, ma obecnie swą postać globalną.

Te cztery igrzyska olimpijskie zostały zorganizowane przez reżimy autorytarne i totalitarne w podobnych zamiarach polityczno-propagandowych. Jednak warto też wiedzieć, że motywy polityczno-propagandowe, aczkolwiek o różnym nasileniu, towarzyszyły wszystkim nowożytnym igrzyskom olimpijskim. Każde państwo goszczące igrzyska starało się wykorzystywać je propagandowo z korzyścią dla siebie.

Już na podstawie zarysowanych uwikłań i zależności polityki i sportu olimpijskiego możemy stwierdzić, że nie ma sportu bez polityki, poza polityką czy też sportu wyizolowanego od procesów i zjawisk społecznych oraz kulturowych, które zawsze, w mniejszym lub większym stopniu, naznaczone są wpływami mniejszej (lokalnej) i tej większej polityki, obecnie nazywanej globalną. Możemy

---

²³ G. Walters (2008), *Igrzyska w Berlinie. Jak Hitler ukradł olimpijski sen*, Poznań.

nawet powiedzieć, że sport, jako element życia określonych zbiorowości, zawsze rozwijał się w wyniku oddziaływania społeczeństwa i jego kultury, uwarunkowań zewnętrznych, ale także prowadzonej polityki wewnętrznej i międzynarodowej. Przez sport poszczególne społeczeństwa realizowały różne cele, które zmieniały się razem ze zmienianiem się systemów politycznych, ekonomicznych, gospodarczych, militarnych. Nie były obojętne dla rozwoju sportu takie zjawiska i procesy społeczne jak nierówności społeczne, rozwój nauki i nowoczesnych technologii, poziom wykształcenia i zamożności społeczeństwa.

Polityka a sport powszechny

Mając na uwadze genetyczną i definicyjną złożoność pojęcia sportu, dokonajmy, na potrzeby niniejszych analiz, arbitralnego i dychotomicznego jego podziału na sport powszechny oraz sport spektatorski. Sportem spektatorskim zajmiemy się w następnym podrozdziale, natomiast przez sport powszechny będziemy rozumieli te wszystkie formy aktywności ruchowej, które mają charakter autoteliczny i które najczęściej występują w postaci zabawowo-rozrywkowej, kiedy na plan pierwszy wysuwają się takie cele jak: relaks, odprężenie, radość z miłego spędzania czasu wolnego, przyjemne doznania kinetyczne oraz ekspresja osobowości²⁴. Chodzi o taki sport, w którym uczestnictwo nie jest w żaden sposób wymuszane, ale wynika z podjęcia suwerennej, jednostkowej lub grupowej decyzji o uczestnictwie, dla realizacji pasji i zainteresowań oraz doświadczania przyjemnych, często ekstremalnych doznań.

Związki polityki z tak rozumianym sportem są liczne i często nie ujawniają się wprost, bowiem mają charakter pośredni. Dotyczy to zwłaszcza społeczno-politycznych uwarunkowań uczestnictwa społeczeństwa w sporcie powszechnym. Trudno jest bowiem odseparować w życiu zbiorowości to, co przynależy do dziedziny polityki, co przynależy do życia społecznego i to, co jest wytworem tegoż społeczeństwa, a mianowicie jego kultury. Zaczniemy od kwestii – wydaje się – najbardziej fundamentalnych, a mianowicie od wpływu wybranych systemów politycznych na rozwój sportu powszechnego.

W systemach autorytarnych i totalitarnych rozwój sportu powszechnego jest uwarunkowany wolą władcy lub grupy sprawującej władzę, dysponującej aparatem przemocy i zasobami społecznymi, dzięki rozdziałowi których otaczają się konformistycznie nastawionymi zwolennikami. Rozwój sportu powszechnego jest tu podporządkowany najczęściej realizacji celów o charakterze mili-

---

²⁴ Z. Dziubiński (2014), *Sport powszechny – renesans uczestnictwa Polaków*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, nr 8, ss. 4–10.

tarnym i utylitarnym. Uczestnictwo w takim sporcie jest nierzadko narzucone i podporządkowane przede wszystkim realizacji celów politycznych, związanych z utrzymaniem zdobytej wcześniej władzy. W społeczeństwach tych nie ma rozbudzonych aspiracji uczestnictwa w sporcie powszechnym i realizacji pasji oraz zainteresowań sportowych. Wynika to najczęściej także z wielu czynników społeczno-kulturowych i ekonomiczno-gospodarczych. Społeczeństwa te są zazwyczaj opóźnione w rozwoju w stosunku do nowoczesnych społeczeństw rozwiniętych. Dotyczy to zwłaszcza niskiego poziomu wykształcenia, dominacji gospodarki tradycyjnej, braku nowoczesnych technologii, niedorozwoju w dziedzinie nauki, niskiego poziomu życia, niewielkiej ruchliwości społecznej, różnic i nierówności społecznych, zatrudnienia w zawodach rolniczych i robotniczych, dominacji wzorów myślenia irracjonalnego itp. Wymienione czynniki powodują, że społeczeństwa te koncentrują swą uwagę na zabezpieczeniu podstawowych egzystencjalnych potrzeb, natomiast znaczenie sportu powszechnego jest niedostrzegane i właściwie w sposób naturalny zmarginalizowane. Jest to uwarunkowane strukturą społeczeństwa, w którym znaczący odsetek członków to osoby słabo wykształcone, mieszkające na wsi, pracujące w zawodach rolniczo-robotniczych i biedne. Te i inne czynniki powodują, że nie ma przestrzeni w życiu tegoż społeczeństwa na realizację kulturalnych, w tym dotyczących kultury sportowej, pasji i zainteresowań. Nie ma też zwykle rozwiniętej infrastruktury sportowej, która w wielu wypadkach jest niezbędną do uprawiania określonych dyscyplin sportowych czy form ruchowych²⁵.

Najbardziej wyrazistym przykładem wykorzystywania sportu w państwie totalitarnym dla realizacji celów propagandowych i militarnych jest przykład Trzeciej Rzeszy, w której to przez sport Hitler chciał potwierdzić wyższość rasy aryjskiej. Sportowców niemieckich przedstawiano we wręcz mityczny sposób. Wszyscy byli oczywiście bardzo dobrze zbudowani (umięśnieni), z niebieskimi oczami i blond włosami. Ważną rolę odegrało wychowanie fizyczne w szkołach, którego tygodniowy wymiar został podniesiony do 5 godzin. Wychowanie fizyczne było traktowane jako najważniejszy przedmiot, a osiągających słabe wyniki sportowe nierzadko wyrzucano ze szkoły. Naziści nawiązywali często do kultury spartańskiej, która nadawała sportowi najwyższą rangę publiczną. Niemieccy intelektualiści dokonywali apoteozy siły fizycznej, która jest najważniejsza i stanowi źródło wszystkich korzystnych zmian. Hitleryzm z pewnością wpłynął na rozwój sportu, jednak był to wpływ jednostronny o militarnym zabarwieniu. Sport miał być drogą do utrzymania społeczeństwa w pogotowiu wojennym²⁶.

---

²⁵ Z. Krawczyk (2000), *Sport dla wszystkich w społeczeństwach postindustrialnych*. W: Tenże, *Sport w zmieniającym się społeczeństwie*, Warszawa, ss. 91–118.

²⁶ G. Młodzikowski (1973), *20 olimpiad ery nowożytnej*, Warszawa, s. 136.

Zarówno w systemach autorytarnych, jak i totalitarnych sport ma charakter instrumentalny i służy do realizacji celów uznanych przez tyrana lub reżim za ważne. Najczęściej są to cele propagandowe i militarne, ale także utylitarne. Należy również zwrócić uwagę na różnice występujące między systemami autorytarnym i totalitarnym. W pierwszym z nich, choć występują jego różne odmiany i realizacje społeczne, istnieje pewna przestrzeń na jednostkową i zbiorową inicjatywę w zakresie sportu powszechnego. W drugim natomiast, choć też występują jego różnorodne odmiany, nie ma zwykle miejsca na realizację kulturowych pasji i zainteresowań jednostek oraz zbiorowości, które nie są zgodne z obowiązującą ideologią. Wszelkiego rodzaju odstępstwa od ustalonej linii, nie tylko w sferze działania, ale nawet myślenia, są interpretowane przez reżim jako próba zamachu na istniejący porządek, a jej podmioty napiętnowane i nierzadko narażone na poważne sankcje formalne.

W związku z dominacją gospodarki nakazowo-rozdzielczej i brakiem wolnego rynku organizacje formalne działające w sferze sportu powszechnego, *fitness* i *wellness spa* nie istnieją lub działają w środowiskach uprzywilejowanych, elitarnych i będących głównymi profitantami i beneficjentami nierównego podziału zasobów społecznych. Deprywacja i zaspokajanie sportowych potrzeb przez szerokie rzesze społeczne zwykle nie jest dokuczliwa, bowiem z jednej strony nie ma wśród nich wykształconych wzorów realizacji zainteresowań, a podział na ludzi uprzywilejowanych i defaworyzowanych uznawany jest za naturalny.

Zdecydowanie odmiennie przedstawiają się związki polityki ze sportem powszechnym w społeczeństwach demokratycznych. Choć odmian demokracji jest wiele, o czym pisaliśmy wcześniej, a zwłaszcza jej praktycznych przejawów, dominującą rolę we współczesnym, nowoczesnym świecie odgrywa demokracja liberalna (konstytucyjna), która jest demokracją przedstawicielską. Charakteryzuje się ona wolnymi i uczciwymi wyborami, ale także pluralizmem politycznym, którego szczególną cechą jest zagwarantowanie w konstytucji wielu praw i wolności obywatelom, a także mniejszościom²⁷ Demokracja liberalna występuje we wszystkich krajach Unii Europejskiej i w Stanach Zjednoczonych.

Rozwój sportu powszechnego w demokracjach liberalnych jest konsekwencją rozwoju ekonomiczno-gospodarczego oraz społeczno-kulturowego tych zbiorowości. Decyzje polityczne w tym względzie administracji rządowej czy samorządowej (*landowej*, *stanowej*, *regionalnej* itp.) są determinowane poziomem rozwoju społeczeństwa, ale także potrzeb i oczekiwań jego członków. W jaki zatem sposób uwarunkowania ekonomiczno-gospodarcze i społeczno-kulturowe wpływają na rozwój sportu powszechnego? Trzeba koniecznie dodać, że społeczeń-

---

²⁷ A.G. Gagnon (1987), *Intellectuals in Liberal Democracies: Political Influence and Social Involvement*, New York.

stwa demokracji liberalnej, choć występuje w ich ramach znacząca dyferencjacja, należą do najlepiej rozwiniętych, najbogatszych, najlepiej wykształconych, mających najlepiej rozwiniętą naukę, dysponujących najnowocześniejszymi technologiami, najbardziej innowacyjnych i odgrywających główną rolę ekonomiczną, gospodarczą, kulturową i militarną we współczesnym, zglobalizowanym świecie. Gdy dodamy do tego takie cechy demokracji liberalnych jak wolność obywateli, liberalizm w sferze gospodarczej, światopoglądowej, kulturalnej i religijnej, sprawiedliwość i równość wobec prawa, to dochodzimy do przekonania, że tworzą one najlepsze warunki do rozwoju sportu powszechnego²⁸.

Z jednej strony wysoki poziom zamożności, wysoki poziom wykształcenia, wykonywanie prestiżowych zawodów biurowych w gospodarce opartej na wiedzy, dominacja racjonalnego sposobu myślenia, zwiększający się zasób czasu wolnego, otwartość na inne społeczeństwa i kultury, rozwój kultury masowej i możliwości komunikacji tworzą potrzeby i oczekiwania, które generują wzory i style dbałości o zdrowie i sprawność fizyczną, z drugiej natomiast stwarzają warunki do realizacji cenionych wartości estetycznych i hedonistycznych, w tym przez różnorodne formy kinetycznej aktywności sportowej²⁹. Wysoki poziom wykształcenia nie tylko generuje potrzeby kulturowe, w tym kultury sportowej, ale także pozwala na racjonalne uzasadnienie potrzeby uczestnictwa w różnych formach ruchowych. Wykonywanie zawodów biurowych (białe kołnierzyki), mających charakter sedenteryjny i związanych z bardzo ograniczonym wydatkowaniem energii, powoduje zapotrzebowanie na aktywność sportową. Zapotrzebowanie to rzadko się ujawnia w przypadku osób wykonujących zawody rolniczo-robotnicze (niebieskie kołnierzyki). Trudno bowiem od rolnika czy robotnika ciężko pracującego fizycznie, wyeksploatowanego z zasobów energetycznych oczekiwać zainteresowania po pracy aktywnością sportową. Raczej myśli on o zlikwidowaniu deficytu energetycznego i biernym wypoczynku. Zwiększający się zasób czasu wolnego w połączeniu z zamożnością i dobrym wykształceniem sprzyja podejmowaniu wyszukanych aktywności sportowych, nierzadko wymagających bliższych lub dalszych wyjazdów, zapewniających warunki do uprawiania określonej dyscypliny sportowej czy formy ruchowej³⁰.

Ogromny wpływ na rozwój sportu powszechnego w demokracjach liberalnych mają sami obywatele, społeczeństwo, suweren, od którego to uzależniony jest wybór swoich reprezentantów do organów jednoosobowych i kolegialnych, którzy będą sprawowali władzę. Zatem nie despota czy reżim zakreśla granice

---

²⁸ D. Rowe, G. Lawrence [red.] (1998), *Tourism, Leisure, Sport: Critical Perspectives*, Rydalmere.

²⁹ P. Rymarczyk (2014), *Między spontanicznością a konformizmem. Ciało w wybranych magazynach poświęconych stylowi życia*, Warszawa.

³⁰ Z. Dziubiński (2014), dz. cyt.

rozwoju sportu, jak to dzieje się w systemach autorytarnych czy totalitarnych, ale suwerenne społeczeństwo, które daje swoje wyrazy poparcia w wyborach powszechnych. Warto jednak zdać sobie sprawę z tego, że w mechanizmie tym sprawy rozwoju sportu powszechnego nie należą do wiodących. Bowiem wyborcy kierują się innymi, z ich punktu widzenia ważniejszymi kryteriami wyboru swoich przedstawicieli. Główną rolę odgrywają sprawy dotyczące miejsc pracy, bardziej sprawiedliwego podziału zasobów społecznych, służby zdrowia, systemu zabezpieczenia emerytalnego, budownictwa mieszkalnego, dostępności do żłobków, przedszkoli i szkół. Mimo że w społeczeństwach nowoczesnych w schyłkowej fazie kwestie ekonomiczne odgrywają mniejszą rolę niż w przeszłości, to trzeba powiedzieć, że w dalszym ciągu są niezwykle ważne.

Rozwój sportu należy ulokować nie wśród kryteriów ekonomicznych, ale w pełni kulturowych, których znaczenie systematycznie rośnie. Znaczący odsetek wyborców przy podejmowaniu decyzji wyborczych kieruje się takimi kryteriami, jak stosunek kandydata do związków homoseksualnych, legalizacji narkotyków, społecznej roli instytucji kościoła, nierówności płciowych w życiu społecznym czy ochrony środowiska naturalnego. Jednak trzeba też powiedzieć, że systematycznie wzrasta rola tego kryterium, jakim jest stosunek kandydata do rozwoju sportu powszechnego. Jako przykład warto w tym miejscu przywołać inicjatywę, a obecnie nieformalny ruch społeczny funkcjonujący pod nazwą „Masa krytyczna”. Celem ruchu jest organizowanie masowych spotkań rowerzystów i ich wspólnym przejeździe przez miasto. Manifestacje te odbywają się pod hasłem „My nie blokujemy ruchu, my jesteśmy ruchem” i mają na celu zwrócenie uwagi administracji rządowej i samorządowej oraz ogółu społeczeństwa na problem ignorowania rowerzystów. Przejazdy te odbywają się zawsze w ostatni piątek miesiąca. Ruch ten ma charakter globalny. Zapoczątkowany został w 1992 roku w San Francisco. Idea ta została przeniesiona następnie do innych miast w Stanach Zjednoczonych, a następnie do Europy i Australii oraz kilku miast w Azji. Obecnie manifestacje rowerzystów odbywają się w kilkuset miastach na całym świecie. W Polsce odbywają się w kilkudziesięciu większych miastach, z tendencją rozwojową. Jest to ruch, który nie tylko wpływa na rozwój turystyki rowerowej, ale także walczy o budowę infrastruktury w postaci ścieżek rowerowych i innych rozwiązań sprzyjających uprawianiu kolarstwa.

Przedstawiony przykład „Masy krytycznej” bardzo dobrze ilustruje mechanizm związku polityki ze sportem. Wynika z niego, że to potrzeby i oczekiwania społeczne, artykułowane przez obywateli mają decydujący wpływ na politykę w zakresie rozwoju sportu powszechnego. Dotyczy to także budowy placów zabaw dla dzieci, parków, basenów, ośrodków sportu i rekreacji, które są budowane i utrzymywane ze środków budżetowych.

Charakterystyczną cechą demokracji jest liberalizm w sferze gospodarki i funkcjonowanie wolnego rynku, również w sferze sportu masowego, rekreacji ruchowej, *fitness* i *wellness spa*. W krajach tych, oprócz inicjatyw o charakterze publicznym, funkcjonuje rozbudowana sieć usług sportowo-wypoczynkowych i upiększających mających charakter komercyjny. Podmioty te, mające różną formę prawną, prowadzą działalność w zakresie sportu powszechnego o zróżnicowanej programowo i dostosowanej do potrzeb i zamożności ofercie. Rynek tego rodzaju usług jest bardzo urozmaicony i kształtuje się w wyniku zmieniających się potrzeb społecznych. Na rynku tym obecni są liczni producenci urządzeń, sprzętu, odzieży i obuwia sportowego, którzy zabiegają o względy konsumentów coraz bardziej nowatorskimi propozycjami, o wysokim nasyceniu nowoczesnymi technologiami.

Z przeprowadzonych analiz jednoznacznie wynika, że to demokracje liberalne stwarzają najlepsze możliwości do rozwoju sportu powszechnego. Z jednej strony społeczne zasoby intelektualne, ekonomiczne, gospodarcze oraz dotyczące struktury zawodowej, społecznej i związanej ze zwiększającym się zasobem czasu wolnego, tworzą potrzeby w zakresie sportu powszechnego oraz wzory ich zaspokajania, z drugiej strony ich oczekiwania w zakresie sportu powszechnego są materializowane przez decyzje polityczne tych, którzy zyskali zaufanie wyborców, także przez zobowiązania dotyczące programów rozwoju sportu powszechnego. Uzupełnia ten mechanizm wolny rynek, który uruchamia pokłady inicjatywności i przedsiębiorczości obywateli mających w konsekwencji na celu komercyjne zaspokojenie zróżnicowanych potrzeb jednostek i zbiorowości³¹.

Warto jeszcze wspomnieć, że w demokracjach liberalnych uprawianie sportu jest zajęciem prestiżotwórczym i nobilitującym, świadczącym o sprawności fizycznej i zdrowiu, determinacji, umiejętności przezwyciężania słabości i konsekwencji w dążeniu do celu. Swoimi sportowymi zainteresowaniami dzielili się z opinią publiczną najwyżej pozycjonowani w światowej polityce tacy jej przedstawiciele, jak Nicolas Sarkozy, George W. Bush czy Joschka Fischer. Także w Polsce uczestnictwo w sporcie dodaje splendoru takim politykom jak Donald Tusk, Wojciech Olejniczak, Grzegorz Schetyna, Grzegorz Kołodko i in., reprezentującym różne ugrupowania polityczne. Zatem uczestnictwo w sporcie nie tylko przynosi pożądane efekty w wymiarze sprawnościowym i zdrowotnym, ale także rzutuje na wizerunek polityka, który dzięki temu uczestnictwu przydaje sobie prestiżu i uznania społecznego. Mamy tutaj do czynienia z zależnością odwróconą, która polega na tym, że nie polityka wpływa na kulturę sportową, ale uczestnictwo w nobilitującej aktywności sportowej wpływa na wizerunek ludzi polityki.

---

³¹ K.W. Jankowski (2010), *Kultura fizyczna młodzieży w dobie przemian systemowych*, Warszawa.

Polityka a sport spektatorski

Przez sport spektatorski będziemy rozumieli te wszystkie jego rodzaje, które funkcjonują w postaci czystej gry o charakterze perfekcjonistycznym, zarówno ze względu na wymogi sprawnościowo-techniczne, jak i etyczne. W ramach tak rozumianego sportu wyodrębnia się ta jego część, która jest pracą mającą na celu efekty pragmatyczne, głównie materialne. Tutaj sport jawi się jako zawód i podlega wszystkim prawidłowościom charakterystycznym dla innych zawodów³². Sport w swej wersji wyczynowej czy profesjonalnej jest działalnością programową i systematyczną, respektującą pewne reguły i wyróżniającą się silnym pierwiastkiem współzawodnictwa oraz tendencją do osiągania coraz lepszych wyników, mającą na celu manifestację perfekcjonizmu cielesno-ruchowego. Związany jest on ściśle z widowiskiem zaspokajającym potrzeby spektatorskie lokalnej lub globalnej widowni. Występuje jako produkt na wolnym rynku w postaci widowiska sportowego, który jest nabywany przez rzesze konsumentów bezpośrednich oraz masowych, dostarczających w ten sposób środków finansowych³³.

Tak rozumiany sport ściśle powiązany jest z polityką globalną, lokalną, krajową, międzynarodową, regionalną oraz polityką właścicieli organizacji sportowych oraz sponsorów i donatorów. Rolę i znaczenie sportu determinują zarówno czynniki o charakterze społeczno-kulturowym oraz ekonomiczno-gospodarczym, jak i czynniki systemu politycznego. Inaczej przedstawiają się te związki w systemach autorytarnych i totalitarnych oraz w demokracjach liberalnych. Spróbujmy zatem dokonać charakterystyki owych relacji w wymienionych systemach politycznych, jednocześnie zastrzegając, że będzie miała ona charakter selektywny, ogólny i probabilistyczny. Taki rodzaj opisu interesującego nas zagadnienia wynika stąd, że każdy z wymienionych systemów ma swoje liczne materializacje w poszczególnych krajach, które różnią się od siebie w wielu rozwiązaniach szczegółowych³⁴.

Sport w systemach autorytarnych służy przede wszystkim do realizacji celów o charakterze propagandowo-prestiżowym, ale także w niektórych przypadkach militarnym. To władca decyduje o tym, czy sport winien być rozwijany, czy jest szansa z jego pomocą uzyskać te cele, które będą korzystnie wpływały na jego wizerunek wewnątrz kraju, jak i w perspektywie międzynarodowej. Zatem wszystko zależy od władcy i jego zaufania w propagandową funkcję sportu. Dobrym i aktualnym przykładem, bez potrzeby sięgania do przeszłości, będzie tutaj

---

³² Z. Krawczyk (2002), *Sport*. W: *Encyklopedia socjologii*, t. 4, Warszawa, ss. 112–114.

³³ J. Lipiec (2014), *Symposium olimpijski*, Kraków.

³⁴ Z. Dziubiński (2014), *Zmiana społeczna jako faktor zmiany w sporcie*. W: Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.], *Kultura fizyczna a zmiana społeczna*, Warszawa, ss. 27–49.

współczesna Rosja z jej prezydentem Władimirem Putinem, jako władcą o ambicjach imperialnych. Sport w Rosji jest w dużej części finansowany z budżetu państwa i należy przyznać, że na ten cel wydatkowane są znaczące środki finansowe. Oprócz tego sektor sportowy funkcjonuje na zasadach komercyjnych, tj. kluby sportowe prowadzą swoją działalność w zakresie sportu profesjonalnego. Dzięki pozyskiwanym ogromnym środkom finansowym od sponsorów, którymi są największe państwowe spółki, zatrudniają nie tylko najlepszych sportowców rodzimych, ale także z innych krajów. Wysokie, często najwyższe kontrakty, przyciągają wybitnych sportowców z najbogatszych krajów świata, w tym ze Stanów Zjednoczonych, Australii, Niemiec, Francji, Włoch itd. Nierzadko środki finansowe poszczególnych klubów lokują je wśród najbogatszych na świecie. Przykładowo roczny budżet moskiewskiego Lokomotiwu, sponsorowanego przez Rosyjskie Koleje wynosi 4 mld rubli (378 mln zł). Takimi samymi pieniędzmi, dzięki Rosyjskiej Sieci (firma sektora elektroenergetycznego), dysponuje CSKA. Inny najbogatszy klub piłkarski, Zenit Sankt Petersburg, finansowany jest przez rosyjskiego potentata gazowego, jakim jest Gazprom. Roczny budżet tego klubu to 8,4 mld rubli. Jest on także oficjalnym partnerem Ligi Mistrzów, Superpucharu Europy, ale także sponsorem niemieckiego klubu Schalke 04 z Gelsenkirchen.

Zatem można powiedzieć, że sport w Rosji jest wspierany przez władcę Putina różnymi kanałami. Są to zarówno środki budżetowe, jak i środki sponsorskie, które *de facto* są środkami pochodzącymi ze spółek państwowych, których wydatkowanie musi być *explicite* bądź *implicite* zaakceptowane przez prezydenta. Oczywiście z formalnego punktu widzenia poszczególne decyzje finansowe są przypisane poszczególnym organom kolegialnym i jednoosobowym (parlament, rada ministrów, premier, ministrowie), ale to jednak stanowisko obecnego prezydenta ma fundamentalne znaczenie.

Warto w tym miejscu powiedzieć, że pozycja sportu w różnorodnych odmianach autorytaryzmu jest bardzo różna. Często sport jako taki, w europejskim rozumieniu, nie istnieje. Można tu wymienić takie kraje afrykańskie jak Gambia, Kongo czy Zimbabwe. Prawdopodobną przyczyną takiego stanu rzeczy jest niesłychane zacofanie cywilizacyjne, które powoduje, że ani władca, ani członkowie społeczeństwa nie zaprzatają sobie głowy sportem, ale koncentrują swoją całościową uwagę na zabieganiu o zabezpieczenie podstawowych egzystencjalnych potrzeb (jedzenie, miejsce do snu i wypoczynku, bezpieczeństwo itp.).

Ważną rolę w rozwoju sportu w systemach autorytarnych odgrywają czynniki o charakterze społecznym, które dotyczą poziomu wykształcenia, zamożności jej członków, rozwoju nauki, sposobu wytwarzania dóbr, miejsca zamieszkania itp. Ogólnie rzecz biorąc, społeczeństwa te lokują się na peryferiach głównego nurtu procesów modernizacyjnych zachodzących w świecie. Dotyczy to także w jakimś

sensie Rosji, której gospodarka i ekonomia opiera się na masowym wydobywaniu i sprzedaży surowców, takich jak gaz, ropa, węgiel i innych kopalin, w tym szlachetnych. Czynniki te w znaczącym stopniu wpływają na zachowania władcy i podejmowane przez niego decyzje odnośnie rozwoju sportu, ale także nie rodzą oczekiwań społecznych w zakresie sportu wyczynowego i profesjonalnego.

Zatem możemy powiedzieć, że część krajów autorytarnych wykorzystuje sport do celów promocyjno-propagandowych, natomiast pozostałe, z uwagi na niski poziom cywilizacyjnego rozwoju, nie uwzględniają jego w politycznych planach i programach.

Jeszcze inaczej wyglądają związki polityki i sportu w systemach totalitarnych, w których rozwój sportu w sposób holistyczny podporządkowany jest reżimowej władzy we wszystkich wymiarach i przestrzeniach życia społecznego i kultury. Bowiem kraje te posiadają następujące charakterystyczne cechy: obowiązuje wszystkich przewodnia ideologia, niepodzielnie sprawuje władzę masowa partia pod wodzą dyktatora, rząd ma monopol na środki masowego przekazu, władza dysponuje rozbudowanym systemem policyjnym, opartym na przemocy, strachu i tajnych służbach, gospodarka opiera się na scentralizowanym, nakazowo-rozdzielczym systemie zarządzania³⁵.

Z uwagi na fakt, że większość znaczących systemów totalitarnych zakończyła swój żywot (Związek Radziecki, maoistyczne Chiny, Trzecia Rzesza i in.) i właściwie pozostał jedyny znaczący kraj na scenie politycznej, a mianowicie Korea Północna, nie ma potrzeby koncentrowania nadmiernej uwagi na tym systemie. Choć nie wiadomo, w jakim kierunku pójdą przemiany w różnych regionach świata, zwłaszcza w Afryce i Azji, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów będących pod wpływem kultury muzułmańskiej. Przykładem może być Państwo Islamskie (PI), wcześniej Islamskie Państwo w Iraku i Lewancie (*Islamic State of Iraq and Sham, ISIS, Islamic State of Iraq and the Levant, ISIL*), które jest salaficką organizacją terrorystyczną oraz samozwańczym *kalifatem* ogłoszonym w 2014 roku na terytorium Iraku i Syrii. Celem ugrupowania spadkobiercy sunnickich ekstremistów jest ustanowienie państwa wyznaniowego opartego na zasadach *szariat* (prawa koranicznego) na terytorium państwowym Iraku, Syrii oraz Libanu. Szacuje się, że w jego szeregach walczy około 80 tys. bojowników, w tym wielu muzułmanów mieszkających na stałe w krajach Unii Europejskiej, Stanach Zjednoczonych i Australii.

Niezależnie od tego, że poszczególne znane historycznie totalitaryzmy różniły się między sobą, w zależności od fazy rozwoju (faza powstawania, faza stabilizacji, faza schyłkowa), to sport w tych systemach był wprzęgnięty w machinę

---

³⁵ W. Lipoński (2012), *Sport i wychowanie fizyczne w krajach totalitarnych*. W: Tenże, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa, ss. 545–557.

środków działania despotycznej władzy w celu osiągnięcia efektów propagandowych i militarnych lub całkowicie nieobecny, gdy został uznany za nieprzydatny do osiągnięcia podstawowych celów. Podobnie przedstawia się udział różnych totalitaryzmów na międzynarodowej arenie sportowej. Część z nich (Związek Radziecki, Trzecia Rzesza itp.) pokazywała „napięte mięśnie” podczas najważniejszych wydarzeń sportowych, natomiast pozostałe nie uczestniczyły lub uczestniczyły w sposób niezwykle ograniczony w międzynarodowej rywalizacji sportowej (przykładem może być reżim w Korei Północnej). Decyzja w sprawie uczestnictwa w rywalizacji międzynarodowej poszczególnych totalitaryzmów był wynikiem kalkulacji władzy, dotyczącej możliwości osiągnięcia przez sport założonych celów polityczno-propagandowych.

Warto jeszcze powiedzieć, że w większości krajów o systemach autorytarnych lub totalitarnych sport pełnił często rolę jedynej lub jednego z niewielu kanałów awansu społecznego. Dobre wyniki sportowe zapewniały partycypację w podziale takich cenionych dóbr społecznych jak bogactwo, dostęp do władzy, prestiż i możliwość zagranicznych wyjazdów, które nierzadko były okazją do bezpowrotnej stałej migracji do kraju o innym systemie politycznym. Przykładów z przeszłości jest aż nadto, aby je przypominać, skoncentrujemy się zatem na ostatnich igrzyskach olimpijskich w Londynie, podczas których zaginęło co najmniej 25 afrykańskich sportowców i działaczy z takich krajów jak: Kamerun, Kongo, Erytrea, Gwinea, Sudan, Wybrzeże Kości Słoniowej, Etiopia. Weyney Ghebresilasie, chorąży reprezentacji Erytrei, poprosił o azyl i w taki sposób uzasadnił swą decyzję: „Kocham swój kraj, ale panujące tam ciężkie warunki oraz łamanie praw człowieka zmusiły mnie do tego kroku. Sytuacja polityczna i ekonomiczna jest tragiczna” Prezydent Isaias Afewerki rządzi żelazną ręką i jest oskarżony o prześladowanie opozycji i doprowadzenie Erytrei do ruiny (PKB na mieszkańca wynosi tam 340 USD). Jeden z sudańskich sportowców wypowiedział się w podobnym tonie. Stwierdził, że prezydent Omar al-Baszir jest oskarżany przez Międzynarodowy Trybunał Karny o ludobójstwo, zbrodnie przeciw ludzkości i zbrodnie wojenne popełnione w prowincji Darfur. „W tym kraju nie da się żyć” – oświadczył. Warto też dodać, że ucieczki dotyczą także wybitnych sportowców z Polski oraz z tzw. bloku państw socjalistycznych w okresie zimnej wojny³⁶.

Omawiany *exodus* sportowców ma właściwie jeden kierunek, a mianowicie ze społeczeństw peryferyjnych, biednych, zacofanych cywilizacyjnie, z różnymi odmianami autorytaryzmu czy totalitaryzmu, do społeczeństw zamożnych, z mocną, liberalną gospodarką, wysokim poziomem życia, wolnym rynkiem i demokratycznym systemem politycznym.

---

³⁶ Znikający sportowcy: <http://www.tvp.info/8314501/magazyn/po-godzinach/znikajacy-sportowcy/> (dostęp: 29.12.2014).

Zdecydowanie inaczej przedstawiają się związki polityki i sportu w demokracjach liberalnych, którego rozwój nie jest uzależniony od decyzji władcy czy panującego reżimu, ale wynika z potrzeb i woli wolnych obywateli, którzy występują w charakterze suwerena i decydują o jego losach. Mocna pozycja sportu wyczynowego i profesjonalnego we współczesnych demokracjach jest konsekwencją wysokiego poziomu życia obywateli, konsumpcyjnego charakteru tegoż życia, w którym systematycznie rośnie zapotrzebowanie na mocne, wzruszające i ekscytujące doświadczenia emocjonalne, ale także znaczącego w nim udziału kultury masowej, dzięki której wydarzenia sportowe są dostępne społeczności globalnej. W sposób niezwykle dynamiczny, dzięki zaangażowaniu nauki i najnowocześniejszych technologii, doskonalony jest przekaz informacji sportowych, które stają się coraz bardziej ciekawe i atrakcyjne dla widza³⁷.

Zatem w demokracjach, zgodnie z oczekiwaniami społecznymi, sport uzyskuje wsparcie polityczne wyrażające się we wsparciu formalno-prawnym administracji rządowej i samorządowej, przez tworzenie prawa zabezpieczającego funkcjonowanie sektora sportowego, przez znaczący udział w kreowaniu i modernizowaniu infrastruktury sportowej i w ten sposób tworzeniu warunków do jego uprawiania i prowadzenia rywalizacji sportowej w różnych dyscyplinach sportu i na różnych szczeblach rozgrywek w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Demokracje wspierają rozwój sportu przez stwarzanie warunków do edukacji kadr sportowych oraz rozwoju badań naukowych, ale także przez wspieranie rozwoju sportu młodzieżowego i olimpijskiego oraz osób niepełnosprawnych.

Warto zwrócić uwagę na podejmowanie przez kraje demokratyczne politycznych decyzji dotyczących organizacji dużych imprez sportowych. W krajach autorytarnych władza nie pyta społeczeństwa o zgodę, ale podejmuje samodzielnie decyzje, nierzadko wbrew opinii społecznej. Często realizacja imprez odbywa się kosztem członków społeczeństwa, powoduje ich zubożenie i zaniechanie realizacji ważniejszych dla nich inwestycji. W demokracjach to suweren jest najważniejszy i to on podejmuje decyzje o organizacji imprezy. Dobrym przykładem mogą być starania kandydatów do organizacji zimowych igrzysk olimpijskich w 2022 roku. Kandydatury Sankt Moritz-Davos, Sztokholmu, Oslo, Monachium i Krakowa zostały wycofane z powodu braku akceptacji dla organizacji igrzysk przez społeczności lokalne lub z powodu zbyt wysokich kosztów organizacji.

Polityka wobec sportu w poszczególnych krajach demokratycznych jest zróżnicowana przez szczegółowe rozwiązania organizacyjne. W jednych na szczeblu krajowym sportem kierują samodzielne ministerstwa (Luksemburg) lub minister-

---

³⁷ J. Horne, A. Tomlinson, G. Whannel, K. Woodward (2013), *Understanding Sport: A Socio-Cultural Analysis*. W: *Sport, the State and Politics*, New York, ss. 123–139.

stwa, w których sport „jest pod jednym dachem” np. z młodzieżą i zdrowiem (Francja), ze sprawami wewnętrznymi (Niemcy), z kulturą (Dania, Finlandia, Hiszpania), a w jeszcze innych za sprawy sportu są odpowiedzialne specjalistyczne agencje (Bułgaria, Rumunia) lub zarządzanie sportem delegowane jest do narodowego komitetu olimpijskiego (Włochy).

W krajach demokratycznych można wyodrębnić trzy podstawowe sposoby zarządzania sportem w zależności od roli czynnika dominującego. W części krajów główną rolę odgrywa państwo (np. Francja, Polska i Włochy), w innych rynek (np. Wielka Brytania), a w jeszcze innych społeczeństwo (np. Niemcy). Niezależnie od przedstawionej klasyfikacji w konsekwencji decydującą rolę odgrywa społeczeństwo, które determinuje zachowania aktorów gry rynkowej oraz politykę państwa wobec sportu.

W organizacji sportu w krajach demokratycznych ważną rolę odgrywa trzeci (pozarządowy) sektor, który współtworzą organizacje *non profit* (działające nie dla zysku) oraz organizacje komercyjne działające dla zysku w różnorodnych formach prawnych. Pierwsze z nich prowadzą działalność w zakresie sportu wychowawczego, ale często też sportu powszechnego, natomiast drugie zajmują się sportem profesjonalnym, w którym obowiązują zasady i wzory charakterystyczne dla innych zawodów oraz są stosowane rynkowe mechanizmy kupna i sprzedaży, podaży i popytu, które odnoszą się zarówno do samych sportowców, jak i do tworzonych produktów, jakim jest pokaz, spektakl, widowisko sportowe.

Zatem możemy powiedzieć, że we współczesnych demokracjach sport wychowawczy (w tym dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych) rozwija się przede wszystkim w wyniku wielostronnego (w tym finansowego) wsparcia administracji rządowej i samorządowej (regionalnej, *landowej* czy federalnej), natomiast sport profesjonalny, dzięki tworzeniu atrakcyjnego produktu rynkowego w postaci widowiska sportowego, atrakcyjnego nie tylko dla konsumentów sportowych (kibiców), ale także dla potężnych sponsorów i donatorów.

W omawianym systemie ma miejsce demokratyzacja sportu w wymiarze czynnego w nim uczestnictwa, jak i uczestnictwa w formie spektatorskiej. Polega ona między innymi na likwidowaniu nierówności dostępu do niego ze względu na rasę, pochodzenie społeczne, miejsce zamieszkania, zamożność, prestiż społeczny, wyznawaną religię, wykształcenie czy płeć. Nie oznacza to, że wszystkie formy organizacyjne sportu są dostępne dla wszystkich. Bowiem uprawianie tzw. elitarnych dyscyplin sportowych wymaga nie tylko posiadania znaczących środków finansowych, ale także kompetencji intelektualnych i społeczno-kulturowych³⁸. Pełna jest natomiast dostępność sportu spektatorskiego. Jest to możli-

---

³⁸ Zob.: M. Lenartowicz (2012), *Klasowe uwarunkowania sportu i rekreacji ruchowej z perspektywy teorii Pierre'a Bourdieu*, Warszawa.

we dzięki kulturze masowej, z odbioru której są wykluczeni naprawdę nieliczni. Choć należy dopowiedzieć, że w ramach oferty programowej wyodrębniają się kanały sportowe, do których dostęp wymaga wniesienia dodatkowych opłat. Także dostęp do części wielkich wydarzeń sportowych zaczyna być coraz częściej ograniczany przez ich kodowanie z możliwością dostępu za dodatkową opłatą. Przykładem mogą tu być mistrzostwa świata w piłce siatkowej, które odbyły się w Polsce w 2014 roku. W niektórych krajach, będących pod mocnymi wpływami religii dostępność do bezpośredniej konsumpcji sportu spektatorskiego nie jest tak oczywista. Przykładem może być Ghoncheh Ghavami, 25-letnia Iranka, początkująca prawniczka z brytyjskim paszportem, która chciała obejrzeć mecz męskiej siatkówki w Teheranie, za co została aresztowana i skazana na karę pozbawienia wolności³⁹.

Na zakończenie warto powiedzieć o związkach polityki ze sportem w wymiarze międzynarodowym, europejskim i światowym⁴⁰. Stwierdzić należy, że odgrywa ona coraz większą rolę, a prym w niej wiodą kraje demokratyczne, które nadają kierunek i tempo globalizacyjnym procesom i tworzeniu ponadnarodowej polityki sportowej⁴¹. Międzynarodowe kontakty sportowców z krajów demokratycznych są stałym elementem polityki tych krajów, które mają na celu umiędzynarodowienie życia społecznego i integrację z przedstawicielami różnych społeczeństw i kultur. Sport też ma na przykład do odegrania ważną rolę w procesie integracji europejskiej, czemu dała legislacyjny wyraz Rada Europy i Unia Europejska⁴². Zaś w sposób praktyczny polityka ta realizowana jest przez system rozgrywek Ligi Mistrzów w piłce nożnej czy mistrzostwa Europy w poszczególnych dyscyplinach sportowych.

Ważną rolę odgrywa globalna polityka sportowa, w której czynnie biorą udział takie prestiżowe organizacje jak UNESCO, Międzynarodowy Komitet Olimpijski i światowe federacje sportowe w poszczególnych dyscyplinach sportowych. Wizytówkami globalnego sportu są igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata w piłkę nożną oraz innych dyscyplinach sportowych, wyścigi samochodowe Formuły 1, rajdy samochodowe, wielkoszlemowe turnieje tenisowe, walki bokserskie o pasy

---

³⁹ http://wyborcza.pl/1,75477,16620931,Trafile_do_wiezienia_bo_chciala_obejrzec_mecz_siatkowki.html#ixzz3NBhC6xa7 (dostęp: 29.12.2014).

⁴⁰ J. Maguire (1994), *Sport, Identity Politics, and Globalization: Diminishing Contrasts and Increasing Varieties*, „Sociology of Sport Journal”, nr 11, ss. 98–127.

⁴¹ B. Houlihan (1997), *Sport, Policy and Politics*, London; Tenże (2005), *Public Sector Sport Policy: Developing Framework for Analysis*, „International Review for the Sociology of Sport”, nr 40(2), ss. 163–185.

⁴² I. Henry, M. Amara, M. Al-Taugi, P. Lee (2005), *A Typology of Approaches to Comparative Analysis of Sport Policy*, „Journal of Sport Management”, nr 19(4), ss. 480–496.

federacji, tury kolarskie, ligi światowe w lekkiej atletyce czy ligi światowe w piłce siatkowej⁴³.

Zatem możemy stwierdzić, że główną rolę w warstwie legislacyjnej oraz praktycznej sportu europejskiego (co jest oczywiste) i światowego odgrywają demokracje liberalne, których polityka jest ukierunkowana na rozwój międzynarodowych kontaktów i integrację z przedstawicielami innych społeczeństw i kultur.

Warto też wspomnieć o zależnościach odwróconych występujących między polityką a sportem. Chodzi mianowicie o wykorzystywanie sukcesów sportowców dla realizacji przez polityków partykularnych celów politycznych. Głowy państw wszystkich systemów politycznych pojawiają się na trybunach stadionów, aby utwierdzić widzów w przekonaniu, że są oni jednymi z nich, członkami tej samej zbiorowości sportowej, że dzielają z nią te same wartości i mają wspólną tożsamość. Przykładem mogą być igrzyska olimpijskie w Soczi, w których wzięło udział około 50 głów państw (królów, prezydentów, premierów i in.), mimo że wielu zbojkotowało igrzyska na znak protestu przeciwko imperialnym zakusom Kremla. Nierzadko wybitni sportowcy wykorzystują wysoką pozycję osiągniętą w sporcie i związany z nią prestiż do realizacji planów politycznych po zakończeniu kariery sportowej. Część z nich, na zasadzie transferu prestiżu, uzyskuje poparcie wyborców i znajduje miejsce w parlamencie europejskim lub parlamencie krajowym. Przykładowo w ostatnich wyborach 2011 roku do polskiego parlamentu zostali wybrani następujący sportowcy: Leszek Blanik (gimnastyka), Jan Tomaszewski (piłka nożna), Cezary Kucharski (piłka nożna), Iwona Guzowska (boks), Roman Kosecki (piłka nożna), Jagna Marczałajtis (snowboard), Małgorzata Niemczyk (piłka siatkowa), Zbigniew Pacelt (pięciobój nowoczesny), Paweł Papke (piłka siatkowa), Robert Wardzała (żużel), natomiast do wyższej izby parlamentu został wybrany Andrzej Szewiński (piłka siatkowa)⁴⁴.

W ostatnich latach w Polsce ujawniły się próby wyrażania przez kibiców sportowych (chodzi przede wszystkim o kibiców piłkarskich) określonych preferencji politycznych. Przykładem mogą być zamieszczane na *banerach* i skandowane podczas spotkań piłkarskich hasła, ale także uczestnictwo kibiców czy pseudokibiców piłkarskich w pochodach i manifestacjach patriotycznych z okazji 11 listopada (przede wszystkim w Warszawie). Kibicowskie działania są wymierzone w partię i polityków sprawujących władzę. Najczęściej są one niezgodne z obowiązującymi przepisami prawa i mają na celu podważenie społecznego ładu

---

⁴³ Z. Dziubiński (2013), *Różnice i nierówności społeczne w sporcie*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne*, Warszawa, ss. 27–47; Z. Dziubiński (2014), *Wpływ czynników społeczno-demograficznych na renesans uczestnictwa Polaków w sporcie*. W: Z. Zuchora [red.], *Polska myśl olimpijska*, Warszawa, ss. 325–336.

⁴⁴ Polscy sportowcy w Sejmie: <http://www.przegladsportowy.pl/inne-dyscypliny,znani-sportowcy-w-sejmie,artykul,523635,1,307.html> (dostęp: 29.12.2014).

akcjonormatywnego oraz zakwestionowanie przywództwa politycznego. W tym przypadku, jak się wydaje, polityka jest jedynie pretekstem do wywołania burd, awantur i zakłócenia przebiegu manifestacji patriotycznych. Wszystkie znaczące partie polityczne (sprawujące władzę i opozycyjne) dały wyraz dezaprobaty dla tego rodzaju kibicowskich działań, mimo że część z nich, w początkowej fazie zjawiska, wspierało tego rodzaju działania i poręczało za kibiców-przestępców w postępowaniach prokuratorskich, z myślą o osiągnięciu pożądanego efektu politycznego. Podobne zachowania kibiców piłkarskich występują w innych krajach europejskich. Jednak w wielu wypadkach mają one bardziej czytelne i ugruntowane korzenie społeczno-polityczne, jak np. w Hiszpanii (FC Barcelona mająca aspiracje separatystyczne) czy w Szkocji (Celtic i Rangers, które są reprezentantami zwalczających się społeczności katolickiej i protestanckiej)⁴⁵.

Podsumowanie

Przedstawione zagadnienia dotyczące różnorodnych związków polityki i sportu, mające swe aspekty antynomiczne oraz *konwergencyjne*, są niezwykle złożone i nie dają się w sposób jednoznaczny opisać, a tym bardziej wyjaśnić. Dzieje się tak dlatego, że w ramach poszczególnych systemów politycznych mieszczą się kraje bardzo zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-kulturowego i ekonomiczno-gospodarczego. Każdy z nich, przy spełnieniu podstawowych założeń określonego systemu politycznego, jest odrębną aplikacją praktyczną i odrębnym sposobem organizacji życia społecznego.

Niezależnie od napotykaných teoretycznych trudności, na podstawie przeprowadzonych analiz jesteśmy w stanie stwierdzić, że związki polityki ze sportem są ścisłe, wielopłaszczyznowe i wielostronne. Dotyczy to zarówno sportu powszechnego, jak i wyczynowego oraz profesjonalnego. Najogólniej rzecz ujmując, w systemach autorytarnych i totalitarnych sport wykorzystywany jest w sposób instrumentalny i służy realizacji celów tyrana lub reżimu, które mają przede wszystkim charakter propagandowo-polityczny i militarno-uitylitarny. W systemach tych sport jest taki, jakim chce go mieć siłowy przywódca i otaczający go konformistycznie nastawieni poplecznicy.

---

⁴⁵ http://www.academia.edu/3711116/Zagadnienie_relacji_sportu_z_polityk%C4%85_na_przyk%C5%82adzie_problemu_tzw_wojny_kibic%C3%B3w_z_rz%C4%85dem_w_Polsce (dostęp: 29.12.2014); R. Levesque (2002), *Celtic vs. Rangers: Catholicism vs. Protestantism*: <http://web.stanford.edu/class/e297a/Celtics%20vs%20Rangers,%20Catholics%20vs%20Protestants.htm> (dostęp: 28.12.2014).

Natomiast w demokracjach sport powszechny, wyczynowy i profesjonalny rozwija się z woli społeczeństwa, które jest suwerenem i decyduje o jego losie, bez względu na to, czy jego rozwój jest stymulowany wsparciem administracji rządowej i samorządowej, czy też aktywności obywateli na wolnym rynku, dyktowanych chęcią uzyskania korzyści finansowych. Sport w tych społeczeństwach natrafia na podatny grunt społeczny, którego charakterystycznymi cechami są wysoki poziom życia obywateli, wysoki poziom wykształcenia, wysoki poziom rozwoju nauki, edukacji i różnorodnych technologii, wysoki odsetek osób zatrudnionych w zawodach biurowych, wzrastająca ilość czasu wolnego itp. Wszystko to powoduje, że tworzą się na masową skalę wzory aktywnego spędzania czasu wolnego i sportowego stylu życia, ale także powstaje zapotrzebowanie na spektakularną konsumpcję sportową, która stanowi odpowiedź na potrzeby społeczeństwa (po)nowoczesnego, zorientowanego na realizację, również przez sport widowiskowy, celów o charakterze hedonistycznym, z elementami mocnych doświadczeń i przeżyć emocjonalnych.

Na zakończenie możemy stwierdzić, że związki polityki i sportu występują we wszystkich systemach społeczno-politycznych. Jednak motywy i cele, ale także podmioty stanowiące o jego rozwoju (jednostkowe czy zbiorowe) są różne. W systemach autorytarnych i totalitarnych sport służy realizacji celów indywidualnego lub zbiorowego władcy, w demokracjach sport służy realizacji celów *suwerena*, jakim jest wolne społeczeństwo.